

La vie d'Alexandre

(Quinte-Curce)

Textes de la séance 5

Discours d'un ambassadeur scythe (VII, VIII, 12-15)

En -328, un ambassadeur scythe adresse à Alexandre un discours très rhétorique, mais remarquable, dont voici un bref extrait.

[12] "Si di habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, **orbis** te non **caperet** : altera manu Orientem, altera Occidentem contingeres ; et hoc adsecutus scire velles ubi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque, concupiscis quae non capis. [13] Ab Europa petis Asiam ; ex Asia transis in Europam. Deinde, si humanum genus omne superaveris, cum silvis et nivibus et fluminibus ferisque bestiis gesturus es bellum. [14] Quid? tu ignoras arbores magnas diu crescere, una hora **extirpari** ? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide ne, dum ad **cacumen** pervenire contendis, cum ipsis **ramis**, quos comprehenderis, **decidas**. [15] Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fuit ; et ferrum **robigo** consumit. Nihil tam firmum est cui periculum non sit etiam ab **invalido**."

Le meurtre de Clitus (VIII, I, 20-32 + 43-52)

Le terrible épisode de la mort de Clitus (ou Cleitos) se situe en -328. Ce compagnon d'Alexandre avait à ce moment quarante-sept ans et était de dix-neuf ans l'aîné du roi.

[20] Hic erat, qui apud **Granicum amnem** nudo capite regem dimicantem **clipeo** suo textit, et Rhosacis manum capiti regis inminentem gladio amputavit, vetus Philippi miles multisque bellicis operibus clarus. [21] Hellanice, quae Alexandrum educaverat, soror eius, haud **secus** quam mater a rege diligebatur. Ob has causas validissimam imperii partem fidei eius tutelaeque commisit. [22] Iamque iter parare in posterum iussus sollemni et **tempestivo** adhibetur convivio. In quo rex cum multo **incaluisset mero**, inmodicus aestimator sui celebrare quae gesserat coepit, gravis etiam eorum auribus qui sentiebant vera memorari. [23] Silentium tamen habuere seniores, donec Philippi res **orsus obterere** nobilem apud **Chaeroneam** victoriam sui operis fuisse **iactavit**, ademptamque sibi malignitate et invidia patris tantae rei gloriam. [24] Illum quidem seditione inter Macedones milites et Graecos mercennarios orta debilitatum vulnere, quod in ea consternatione acceperat, iacuisse, non **alias** quam simulatione mortis **tutiorem** ; se corpus eius protexisse clipeo suo, ruentesque in illum sua manu occisos. [25] Quae patrem numquam aequo animo esse confessum, invitum filio debentem salutem suam [...]. [27] Haec et his similia laeti audire iuvenes ; ingrata senioribus erant, maxime propter Philippum, sub quo diutius vixerant : [28] cum Clitus ne ipse quidem satis sobrius ad eos, qui infra ipsum **cubabant**, conversus **Euripidis** rettulit **carmen**, ita ut sonus magis quam sermo exaudiri posset a rege. [29] Quo significabatur male instituisse Graecos, quod tropaeis regum **dumtaxat** nomina inscriberent : alieno enim sanguine **partam** gloriam **intercipi**. Itaque rex, cum suspicaretur malignius habitum esse sermonem, percontari proximos coepit, quid ex Clito audissent. [30] Et illis ad **silendum** obstinatis Clitus paulatim maiore voce Philippi acta bellaque in Graecia gesta commemorat, omnia praesentibus praeferens. [31] Hinc inter iuniores senesque orta **contentio** est ; et rex, velut patienter audiret, quis Clitus obterebat laudes eius, ingentem iram conceperat. [32] Ceterum, cum animo videretur imperaturus, si finem **procaciter** orto sermoni Clitus inponeret, nihil eorum omittente magis exasperabatur. [...].

[43] Iam tantum irae conceperat rex, quantum vix sobrius ferre potuisset. Enimvero **olim** mero sensibus victis ex lecto repente **prosiluit**. [44] Attoniti amici, ne positis quidem, sed abiectis **poculis** consurgunt in eventum rei, quam tanto impetu acturus esset, intenti. [45] Alexander rapta lancea ex manibus **armigeri** Clitum adhuc eadem linguae intemperantia furentem percutere conatus a Ptolomaeo et Perdicca **inhibetur**. [46] Medium complexi et **obluctari** perseverantem morabantur: Lysimachus et Leonnatus etiam lanceam abstulerant. [47] Ille militum fidem inplorans conprehendi se a proximis amicorum, quod Dareo nuper accidisset, exclamat; signumque **tuba** dari, ut ad regiam armati coirent, iubet. [48] Tum vero Ptolomaeus et Perdiccas genibus advoluti orant, ne in tam praecipiti ira perseveret spatiumque potius animo det; omnia postero die iustius exsecuturum. [49] Sed clausae erant aures, **obstrepente** ira. Itaque, **inpotens** animi procurrat in **regiae** vestibulum et, vigili **excubanti** hasta ablata, constitit in aditu quo necesse erat his qui simul cenaverant egredi. [50] Abierant ceteri, Clitus ultimus sine lumine exibat. Quem rex, quisnam esset, interrogat. Eminebat etiam in voce sceleris, quod parabat, atrocitas; [51] et ille iam non suae, sed regis irae memor Clitum esse et de convivio exire respondit. [52] Haec dicentis latus hasta transfixit, morientisque sanguine adpersus: "I nunc", inquit, "ad Philippum."

Après le meurtre (VIII, II, 1-12)

Mais même un caractère aussi fort que celui d'Alexandre peut se laisser abattre par les remords.

[1] Male humanis ingeniis natura consuluit, quod plerumque non futura, sed **transacta** **perpendimus**. Quippe rex, postquam ira mente decesserat, etiam ebrietate **discussa** magnitudinem facinoris **sera** aestimatione perspexit. [2] Videbat tunc inmodica libertate abusum, sed **alioqui** egregium bello virum et, nisi **erubesceret** fateri, **servatorem** sui occisum. Detestabile **carnificis** ministerium **occupaverat** rex, verborum licentiam, quae vino poterat inputari, **nefanda** caede **ultus**. [3] **Manabat** toto vestibulo **cruor** paulo ante convivae; vigiles attoniti et stupentibus similes procul stabant, liberiolemque **paenitentiam** solitudo **excipiebat**. [4] Ergo hastam ex corpore iacentis **evolsam** **retorsit** in semet; iamque admoverat pectori, cum advolant vigiles et repugnanti e manibus **extorquent** **adlevatumque** in tabernaculum deferunt. [5] Ille humi

prostraverat corpus, gemitu **eiulatu**que miserabili tota personans regia ; **laniare** deinde os unguibus et circumstantes rogare, ne se tanto **dedecori superstitem** esse paterentur.

[6] Inter has preces tota nox **extracta** est ; scrutantemque num ira deorum ad tantum nefas actus esset, **subit anniversarium** sacrificium **Libero** patri non esse redditum statuto tempore ; itaque inter vinum et epulas caede commissa iram dei fuisse manifestam.

[7] Ceterum magis eo movebatur, quod omnium amicorum animos videbat attonitos ; neminem cum ipso **sociare sermonem** postea ausurum : vivendum esse in solitudine, velut ferae bestiae, **terrenti** alias, alias timenti.

[8] Prima deinde luce tabernaculo corpus, sicut adhuc cruentum erat, iussit inferri. Quo posito ante ipsum lacrimis obortis: "Hanc", inquit, "**nutrici** meae gratiam rettuli, cuius duo filii apud Miletum pro mea gloria **occubuerunt mortem**. Hic frater, unicum **orbitatis** solacium, a me inter epulas occisus est ! [9] Quo nunc se conferet misera ? Omnibus eius unus supersum, quem solum aequis oculis videre non poterit. Et ego, servatorum meorum **latro**, revertar in patriam, ut ne dexteram quidem nutrici sine memoria calamitatis eius offerre possim ?" [10] Et cum finis lacrimis querellisque non fieret, iussu amicorum corpus ablatum est. Rex triduum iacuit inclusus. [11] Quem ut armigeri corporisque custodes ad moriendum obstinatum esse cognoverunt, universi in tabernaculum inrumpunt diuque precibus ipsorum **reluctatum** aegre vicerunt, ut cibum caperet. [12] Quoque minus caedis **puderet**, iure interfectum Clitum Macedones decernunt, sepultura quoque prohibitori, ni rex humari iussisset.

Dioxippe et Horratas (IX, VII, 17-22)

Ce bref épisode se situe en Inde entre deux opérations militaires. On y voit Horratas, un soldat macédonien, défier Dioxippe, "athlète fameux, connu et aimé du roi à cause de sa force extraordinaire. Des envieux et des méchants l'accusaient, moitié sérieusement, moitié par plaisanterie, de suivre l'armée comme un animal inutile, que la graisse surchargeait, et dont l'unique soin, pendant qu'on livrait bataille, était de se frotter d'huile et de préparer son estomac à la bonne chère" (traduction d'Auguste et Alphonse Trognon).

[17] In convivio Horratas Macedo iam temulentus **exprobrare** ei coepit, et postulare ut, si vir esset, postero die secum ferro decerneret : regem tandem vel de sua temeritate, vel de illius **ignavia** iudicaturum. [18] Et a Dioxippo **contemptim** militarem eludente **ferociam** accepta condicio est. Ac postero die rex, cum etiam acrius certamen exposcerent, quia deterrere non poterat, destinata **exsequi** passus est. [...]

”Ce spectacle avait rassemblé une foule considérable de soldats, et parmi eux les Grecs, tous favorables à Dioxippe. Le Macédonien s’était revêtu d’une armure complète : il portait de la main gauche un bouclier d’airain et une pique, de celles qu’on appelle sarisses ; de la main droite, un javelot, et au côté une épée, comme s’il eût eu à combattre à la fois plusieurs ennemis. Dioxippe, luisant d’huile, et une couronne sur la tête, tenait de la main gauche un manteau d’un rouge éclatant, de la droite un gros bâton noueux.” (id.)

Horratas et Dioxippe / 1

[20] Ea ipsa res omnium animos exspectatione suspenderat : quippe armato congregi nudum dementia, non temeritas videbatur. [21] Igitur Macedo, haud dubius **eminus** interfici posse, lanceam emisit ; quam Dioxippus cum exigua corporis declinatione vitasset, antequam ille hastam transferret in dextram, **adsiluit** et **stipite** mediam eam fregit. [22] Amissa utroque telo Macedo gladium coeperat stringere, quem occupatum **complexu** pedibus repente **subductis** Dioxippus **arietavit** in terram, ereptoque gladio pedem super cervicem iacenti inposuit, stipitem **intentans** **elisurusque** eo victum, ni prohibitus esset a rege.